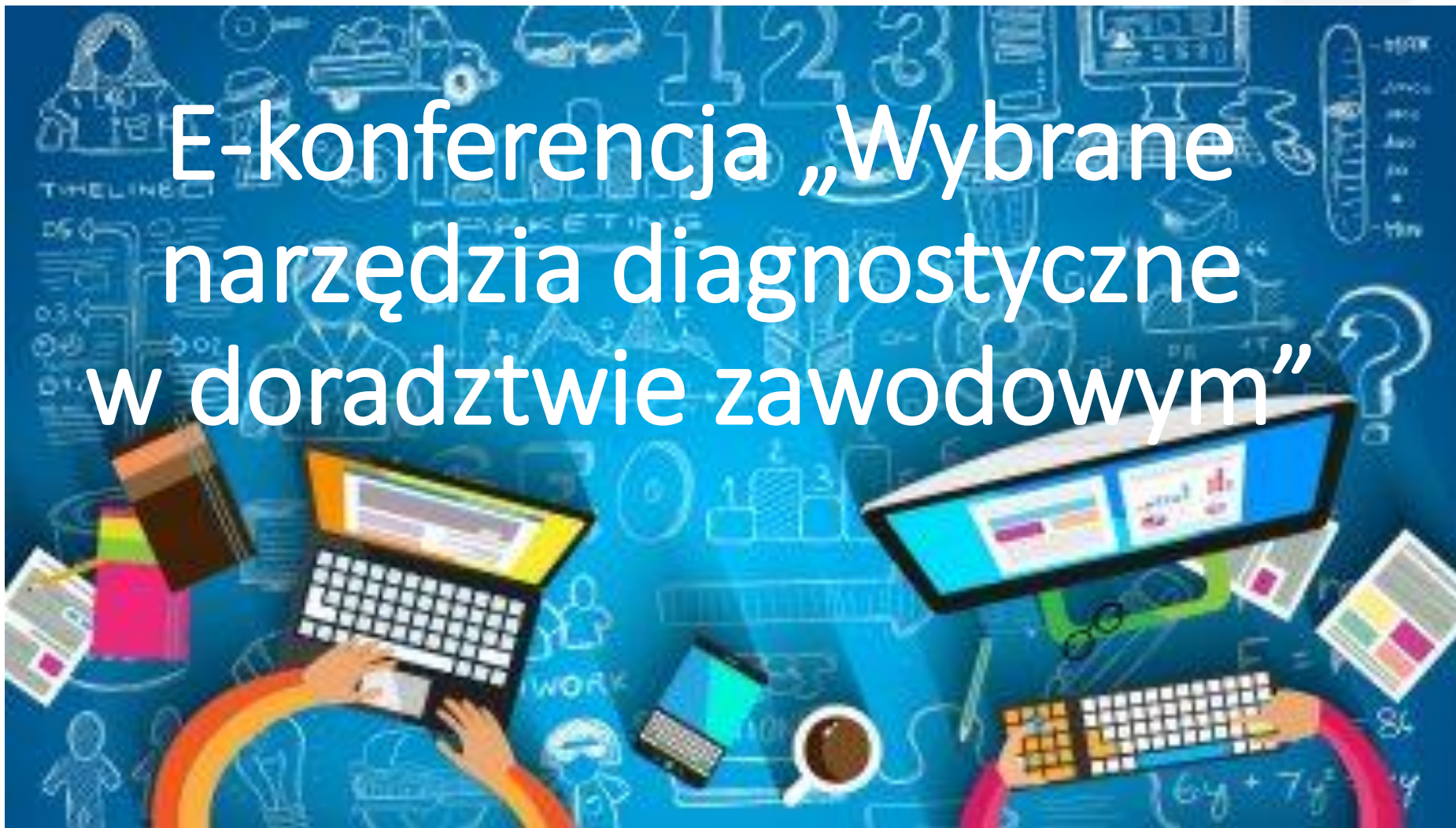

E-konferencja „Wybrane narzędzia diagnostyczne w doradztwie zawodowym”

dr Monika Mazur-Mitrowska

PROGRAM

- kierunki zmian w doradztwie zawodowym;
- współczesne zmiany na rynku pracy i ich wpływ na proces diagnostyczny;
- obszary diagnostyki i procedury diagnostyczne w doradztwie zawodowym;
- diagnoza zasobów indywidualnych;
- nowoczesne metody i techniki diagnostyczne;
- podstawowe błędy związane z realizacją badań diagnostycznych oraz sposobami udzielania informacji zwrotnej i formułowania zaleceń.

Obszary diagnostyki i procedury diagnostyczne w doradztwie zawodowym

Diagnoza zasobów indywidualnych

dr Monika Mazur-Mitrowska

Diagnoza

- „rozpoznanie jakiegoś stanu rzeczy i jego tendencji rozwojowych na podstawie jego objawów, w oparciu o znajomość ogólnych prawidłowości”.

S. Ziemiński, *Problemy dobrej diagnozy*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1973, s. 17; za: M. Rosalska, *Warsztat diagnostyczny doradcy zawodowego. Przewodnik dla nauczyciela i doradcy*, Krajowy Ośrodek Wspierania Edukacji Zawodowej i Ustawicznej, Warszawa 2012, s. 10.

Obszary diagnostyki i procedury diagnostyczne w doradztwie zawodowym

Do czego zmierzamy? Jakie cele chcemy zrealizować?

**Diagnozowanie – pozyskiwanie informacji, danych (różne metody)
analizowanie (krytycznie)
interpretacja danych (odniesienie do teorii)
scalanie ich w wizję, program wsparcia jako efekt procesu
aby...**

pomagać w wyborach edukacyjno-zawodowych

„Proces diagnozowania jest trudny i złożony. Jest to proces poszukiwania danych, na podstawie których można podjąć się prób formułowania hipotez, wskazówek i podpowiedzi. Trudno jednak szukać w nim metod na obiektywne dane i proste odpowiedzi”.

Rodzaje diagnoz

Metody ilościowe

testy, kwestionariusze
/analiza statystyczna/

**Metody
jakościowe**

Wywiad/rozmowa

Analiza
wytworów/dokumentów

techniki projekcyjne

Obserwacja

K. Stemplewska-Żakowicz, *Metody jakościowe, metody ilościowe: hamletowski dylemat czy różnorodność do wyboru?* „ROCZNIKI PSYCHOLOGICZNE” Tom XIII, Numer 1 – 2010, s. 87.

Diagnozowanie /wieloaspektowość/

wytwory/dokumenty/
świadcstwa

Wywiad/rozmowa

Testy,
kwestionariusze

**pozyskiwanie
informacji
(różne metody)**

Obserwacja

oceny

aktywność pozaszkolna

Opinie innych osób

Diagnozowanie /konteksty/ podział S. Ziemskiego

diagnoza
klasyfikacyjna

diagnoza fazy

diagnoza
prognostyczna

diagnoza
genetyczna

diagnoza znaczenia

S. Ziemiński, Problemy dobrej diagnozy, Wiedza Powszechna, Warszawa 1973, s. 17, za: M. Rosalska, Warsztaty diagnostyczny doradcy zawodowego. Przewodnik dla nauczyciela i doradcy, Krajowy Ośrodek Wspierania Edukacji Zawodowej i Ustawicznej, Warszawa 2012, s. 11.

**Diagnozowanie jest „zaszyte”
w cały proces doradczy**

**Etapy pracy
z klientem wg Prochaska
i Norcross**

**ETAP CHAOSU,
ZAMIESZANIA**

Wspieranie angażowania się klienta, obserwacja zachowań według kategorii diagnostycznych, budowanie zaufania poprzez tworzenie kontraktu i określenie celu pracy. Okazanie zrozumienia, co do przeżywanym przez klienta emocji. Wyodrębnienie problemu.

**ETAP NAMYSŁU,
ROZUMIENIA SWOICH
PROBLEMÓW**

Precyzowanie problemu, praca z ewentualnym oporem klienta, ustalanie kierunku zmian i sposobów działania. Wzmacnianie motywacji klienta, wspólne poszukiwanie zasobów. Wzmacnianie aktywnych zachowań klienta. Weryfikacja celu i ustalenie planu działania – tworzenie projektu.

**ETAP PRZYGOTOWANIA
DO DZIAŁANIA**

Dawanie klientowi zadań do wykonania i omawianie sposobu ich realizacji. Dalsze wzmacnianie motywacji i energii klienta. Poszukiwanie źródeł wsparcia. Wykorzystanie zasobów klienta. Praca w obszarze konsekwencji zmian. Eliminowanie starych wzorców zachowań, inicjowanie nowych poprzez wprowadzanie ich w praktykę i utrwalanie.

**ETAP UTRZYMANIA
ZMIANY**

Zmniejszanie częstotliwości spotkań. Utrwalanie zmian. Monitorowanie kierunku nowych rozwiązań. Zakończenie procesu.

Etapy pracy w rozmowie doradczej

(Ho-Kim, Martie, 1999)

- **ETAP PRZYGOTOWANIA DO ROZMOWY**

- Wiedza doradcy zawodowego obejmująca podstawy teoretyczne i uwarunkowania wyboru zawodu oraz procedury w kontakcie z klientem,
- Wiedza w zakresie zawodoznawstwa i rynku pracy,
- Umiejętność prowadzenia rozmów indywidualnych.

- **ETAP TWORZENIA I ZAWIERANIA KONTRAKTU**

- Umiejętność wykorzystania procedur wpisanych w prezentowane podejście,
- Określenie celu i form pracy,
- Ustalenia organizacyjne.

M. Tarkowska, *Rozmowa doradcza - wspólne poszukiwanie rozwiązań*,
Zeszyty informacyjno-metodyczne doradcy zawodowego - zeszyt 35,
Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej Departament Rynku Pracy,
Warszawa 2006, s. 26-27.

Etapy pracy w rozmowie doradczej

(Ho-Kim, Martie, 1999)

- **ETAP POZNANIA**

- Obserwacja klienta i analiza kategorii diagnostycznych oraz swoich reakcji w kontakcie z klientem,
- Określenie istoty problemu oraz weryfikacja oczekiwań klienta.

- **ETAP ZMIAN**

- Określenie kierunku zmian,
- Analiza możliwości rozwiązania problemu,
- Określenie sposobów działania,
- Zadania i ćwiczenia dla klienta przygotowujące do zmiany,
- Wyodrębnienie i wykorzystanie zasobów,
- Wzmacnianie motywacji i gotowości do zmiany
- Utrwalanie zmian.

M. Tarkowska, *Rozmowa doradcza - wspólne poszukiwanie rozwiązań*, Zeszyty informacyjno-metodyczne doradcy zawodowego - zeszyt 35, Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej Departament Rynku Pracy, Warszawa 2006, s. 26-27.

Etapy pracy w rozmowie doradczej

(Ho-Kim, Martie, 1999)

- **ETAP ZAKOŃCZENIA PROCESU DORADCZEGO**
- Zmniejszanie częstotliwości spotkań,
- Włączanie innych form pracy (np. udział w samopomocowej grupie wsparcia),
- Dalsze utrwalanie zmian,
- Zwracanie uwagi na zapobieganie zachowaniom, nieprzystosowanym i powrotom do dawnych schematów zachowań (monitorowanie zmian).

Na podstawie: M. Tarkowska, *Rozmowa doradcza - wspólne poszukiwanie rozwiązań*, Zeszyty informacyjno-metodyczne doradcy zawodowego - zeszyt 35, Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej Departament Rynku Pracy, Warszawa 2006, s. 26-27.

Spotkania doradcze w Metodzie edukacyjnej

(Ho-Kim, Marti, 1999)

- Spotkanie pierwsze: nawiązanie kontaktu z klientem, słuchanie i obserwacja zachowań, pomoc w wyrażeniu potrzeb i oczekiwań, zawarcie umowy i próba sprecyzowania problemu.
- Spotkanie dotyczące poznania przez klienta samego siebie, w kontekście jego systemu wartości, motywacji, gotowości do zmiany, zainteresowań, osiągnięć, wspólne poszukiwanie rozwiązań, biorąc pod uwagę zasoby.

Na podstawie: M. Tarkowska, *Rozmowa doradcza - wspólne poszukiwanie rozwiązań*, Zeszyty informacyjno-metodyczne doradcy zawodowego - zeszyt 35, Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej Departament Rynku Pracy, Warszawa 2006, s. 29.

Spotkania doradcze w Metodzie edukacyjnej

(Ho-Kim, Marti, 1999)

- Spotkanie dotyczące eksploracji otoczenia klienta, poszukiwanie możliwości wsparcia tkwiących w najbliższym środowisku,
- Spotkanie informacyjne – odnoszące się do zawodoznawstwa, możliwości kształcenia, doskonalenie umiejętności samodzielnego pozyskiwania, selekcjonowania oraz wykorzystywania informacji.

Na podstawie: M. Tarkowska, Rozmowa doradcza - wspólne poszukiwanie rozwiązań, Zeszyty informacyjno-metodyczne doradcy zawodowego - zeszyt 35, Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej Departament Rynku Pracy, Warszawa 2006, s. 29.

Spotkania doradcze w Metodzie edukacyjnej

(Ho-Kim, Marti, 1999)

- Spotkanie decyzyjne – ustalenie wraz z doradcą listy priorytetów, w kategoriach pilności i ważności, pomoc w kształtowaniu wizji zmian i ukonkretnianie zamierzeń.
- Spotkanie pod hasłem „Kontynuacja i realizacja”
Towarzyszenie klientowi w procesie zmian, wzmacnianie motywacji na drodze realizacji celów, w kontekście odkrytych zasobów,
Modyfikowanie w razie potrzeby przyjętej strategii lub konstruowanie nowej.

Na podstawie: M. Tarkowska, Rozmowa doradcza - wspólne poszukiwanie rozwiązań, Zeszyty informacyjno-metodyczne doradcy zawodowego - zeszyt 35, Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej Departament Rynku Pracy, Warszawa 2006, s. 29.

Wspólne elementy

- Nawiązywanie kontaktu, kontrakt z klientem,
- Poznawanie oczekiwań i potrzeb w zakresie rozwoju edukacyjno-zawodowego,
- Poszukiwanie i wykorzystywanie zasobów osobistych klienta na każdym etapie procesu doradzania,
- Utrzymywanie stanu gotowości do zmian, wzmacnianie motywacji,
- Planowanie dalszego wsparcia oraz działań mających na celu realizację podjętych zamierzeń,
- Refleksja i praca w sferze preferowanych wartości klienta.

Na podstawie: M. Tarkowska, *Rozmowa doradcza - wspólne poszukiwanie rozwiązań*, Zeszyty informacyjno-metodyczne doradcy zawodowego - zeszyt 35, Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej Departament Rynku Pracy, Warszawa 2006, s. 30.

OBSZARY DIAGNOSTYCZNE

- preferencje

- zainteresowania

- styl życia

- aspiracje

- stan zdrowia
/przeciwwskazania

- Temperament, charakter,
osobowość

- role zespołowe

- talenty

- postawy

- zdolności

- wartości

- potrzeby

- motywacja

- styl pracy

- inteligencja

- predyspozycje

OBSZARY DIAGNOSTYCZNE

- **zainteresowania**
- **zdolności**
- ***cechy charakteru***
- **stan zdrowia.**

- B. Wojtasik, Podstawy poradnictwa kariery. Poradnik dla nauczycieli, KOWEziU, Warszawa 2012, s. 43-46.

M. Rosalska, Warsztat diagnostyczny doradcy zawodowego. Przewodnik dla nauczyciela i doradcy, Krajowy Ośrodek Wspierania Edukacji Zawodowej i Ustawicznej, Warszawa 2012, s. 61-62.

- **zdolności**
- **kompetencje**
- **talenty**
- **Doświadczenia**
- **ograniczenia**
- **wartości**
- **postawy**
- **zainteresowania**
- **aspiracje**
- **szanse**
- **styl życia.**
- D. J. Blum, T. E. Davis, The School Counselor's Book of Lists, San Francisco 2010, s. 201..

Diagnoza zasobów indywidualnych

Osobowość np. testy psychologiczne

NEO-FFI „Wielka Piątka”, Neurotyczność, Ekstrawersja, Otwartość na doświadczenie, Ugodowość, Sumienność

EPQ-R Psychotyzm (P), Ekstrawersja (E), Neurotyzm (N)

Temperament FCZ-KT (R) Żwawość, Perseweratywność, Wrażliwość sensoryczna, Wytrzymałość, Reaktywność emocjonalna, Aktywność, Rytmiczność

Inteligencja

np. Skala Inteligencji Wechslera

APIS-P(R), APIS-Z wielowymiarowa bateria służąca do pomiaru inteligencji ogólnej – czterech typów zdolności: abstrakcyjno-logicznych, werbalnych, wzrokowo-przestrzennych i społecznych.

Diagnoza zasobów indywidualnych

Uzdolnienia np. Kwestionariusz wielorakiej inteligencji, H. Gardnera

inteligencja językowa, logiczno-matematyczna, przestrzenna, ruchowa, muzyczna, intrapersonalna, interpersonalna, przyrodnicza.

Kwestionariusz Uzdolnień Przedsiębiorczych (KUP) Cz. Noworola

Ankieta Uzdolnień „W czym jestem Mistrzem?” L. Krawczyk na podstawie Listy uzdolnień G. Gwis, H. Kaczyńska, **uzdolnienia: językowo-literackie, interpersonalne, techniczne, praktyczno-porządkowe, artystyczne, naukowo-poznawcze**

M. Rosalska, *Warsztat diagnostyczny doradcy zawodowego. Przewodnik dla nauczyciela i doradcy*, Krajowy Ośrodek Wspierania Edukacji Zawodowej i Ustawicznej, Warszawa 2012, s. 61-62; A. Paszkowska-Rogacz, *Warsztat pracy europejskiego doradcy kariery zawodowej*, Warszawa 2002; G. Gwis, H. Kaczyńska, *Scenariusz warsztatów aktywizujących uczniów klas VIII do świadomego wyboru zawodu*, Łódź 1997; *Kwestionariusz Uzdolnień Przedsiębiorczych*, <https://sites.google.com/site/dladoradcyzawodowego/home/narzedzia-dla-doradcow/kwestionariusz-uzdolnien-przedsiębiorczych>

Diagnoza zasobów indywidualnych

- **Wartości i postawy Kotwice Scheina:**
- Profesjonalizm
- Przywództwo
- Autonomia i niezależność
- Bezpieczeństwo i stabilizacja
- Kreatywność;
- Usługi /poświęcenie dla innych
- Wyzwanie
- Styl życia

A. Paszkowska-Rogacz, *Warsztat pracy europejskiego doradcy kariery zawodowej*, Warszawa 2002.

Diagnoza zasobów indywidualnych

Preferencje i zainteresowania zawodowe

Kwestionariusz Preferencji Zawodowych Hollanda, Zestaw do Samobadania Hollanda oraz różne jego adaptacje

Test Osobowości i Zainteresowań TO-Z

Test Zainteresowań (TZ)

Wielowymiarowy Kwestionariusz Preferencji (WKP) zainteresowania: językowe, matematyczno-logiczne, praktyczno-techniczne, praktyczno-estetyczne, opiekuńczo-usługowe, kierowniczo-organizacyjne, biologiczne oraz preferowane przez badanego warunki pracy

Wstępna Orientacja Zawodowa (WOZ)

Diagnoza zasobów indywidualnych

- **Preferencje i zainteresowania zawodowe**
- **Kwestionariusz zainteresowań zawodowych** Anny Paszkowskiej-Rogacz, gdzie wyróżnione zostały zainteresowania: **kierownicze, społeczne, metodyczne, innowacyjne, przedmiotowe**
- **Kwestionariusz zainteresowań zawodowych (KZZ)** bada następujące zainteresowania zawodowe: **artystyczne, badawcze, handlowe, komunikacyjne, konwencjonalne, mechaniczne, opiekuńcze, perswazyjne, przedsiębiorcze, realistyczne, społeczne.**
- **Karta Zainteresowań** J. Woronieckiej, uzyskane wyniki różnicują poziom zainteresowań w odniesieniu do 6 grup: **I. humanistyczne, II. matematyczno – fizyczne, III. biologiczno – chemiczne, IV. Techniczne, V. opiekuńczo – wychowawcze, VI. Usługowe**

A. Paszkowska-Rogacz, *Warsztat pracy europejskiego doradcy kariery zawodowej*, Krajowy Ośrodek Wspierania Edukacji Ustawicznej i Zawodowej, Warszawa 2002, s. 110-114; G. Softysińska, J. Woroniecka (red.), *Przygotowanie uczniów gimnazjum do wyboru zawodu*, Warszawa 2003.

Diagnoza zasobów indywidualnych

- **Ankieta Skłonności Zawodowych** J. Woronieckiej, na podstawie propozycji E. A. Klimowa, określa preferencje w zakresie: **zawodów związanych z przyrodą, techniką, pracą z ludźmi, pracą z danymi, liczbami, z działalnością artystyczną.**
- **MŁOKOZZ** – Młodzieżowy Kwestionariusz Zainteresowań Zawodowych **oparty na teorii J. Hollanda**

G. Sołtysińska, J. Woroniecka (red.), *Przygotowanie uczniów gimnazjum do wyboru zawodu*, Warszawa 2003.

A. Paszkowska-Rogacz, *Młodzieżowy Kwestionariusz Zainteresowań Zawodowych MŁOKOZZ*, Uniwersytet Łódzki, Instytut, Psychologii „Psychologia Wychowawcza”, nr 3/2013, s. 52–86.

Diagnoza zasobów indywidualnych

- Ankieta Umiejętności E. Lis, J. Woroniecka określa obszary zawodów: człowiek-człowiek, człowiek-technika, człowiek-dane, człowiek-przyroda, człowiek- działalność artystyczna
- Ankieta „Mój stan zdrowia” G. Sołtysińskiej
- Określanie Cech Temperamentu G. Sołtysińskiej: siła, ruchliwość, równowaga

G. Sołtysińska, J. Woroniecka (red.), *Przygotowanie uczniów gimnazjum do wyboru zawodu*, Warszawa 2003.

Diagnoza zasobów indywidualnych

- Kwestionariusz Stylu Uczenia się Kolba
- Styl konwergencyjny
- Styl dywergencyjny
- Styl asymilacyjny
- Styl akomodacyjny

A. Paszkowskiej-Rogacz, *Warsztat europejskiego doradcy kariery zawodowej*, Krajowy Ośrodek Wspierania Edukacji Zawodowej i Ustawicznej, Warszawa 2002, s. 87-103.

Kwestionariusz Stylu Uczenia się Kolb Learning Style Inventory (LSI), por. Kozusznik, B. (red.) *Psychologia w pracy menedżera*, Wydawnictwo UŚ, Katowice:1994.

Diagnoza zasobów indywidualnych

Kompetencje osobiste i społeczne

Kwestionariusz Kompetencji Społecznych

A. Matczak KKS określa poziom kompetencji ujawnianych w: **sytuacjach ekspozycji społecznej, sytuacjach wymagających asertywności oraz sytuacjach bliskiego kontaktu interpersonalnego.**

Kwestionariusz stylów komunikowania się **Agresor, Wszystkowiedzący, Malkontent, Gaduła, Milczek, Dyplomata**

Kwestionariusz Stylu Rozwiązywania Konfliktów, skale: **rywalizacja, współpraca, dostosowanie, unikanie, kompromis.**

Diagnoza zasobów indywidualnych

- **Kwestionariusz ról zespołowych**
- praktyczny organizator
- naturalny lider
- człowiek akcji
- siewca
- człowiek kontaktów
- sędzia
- człowiek grupy
- perfekcjonista

R. M. Belbin, *Twoja rola w zespole*, Gdańsk 2003; B.Kożusznik, *Psychologia zespołu pracowniczego*, Katowice 2002, s.118-123.
Załączniki do materiałów szkoleniowych *Szkoła jako organizacja ucząca się – rola zewnętrznego wsparcia*
<http://www.zsbasznia.szkolna.net/pliki/plik/karatkarieryuczniakku-1477482908.pdf>

Diagnoza zasobów indywidualnych

- **DIAPREZAMUS**

narzędzie diagnostyczne umożliwiające badanie predyspozycji oraz zainteresowań zawodowych młodzieży uczącej się (uczniów szkół podstawowych i ponadpodstawowych),

- **LABIRYNT ZAWODÓW**

niewerbalny test predyspozycji i zainteresowań zawodowych dla uczniów szkół podstawowych, ponadpodstawowych,

- **WSPARCIE METODYCZNE**

narzędzia diagnostyczne do badania predyspozycji oraz zainteresowań zawodowych młodzieży uczącej się (uczniów szkół podstawowych, ponadpodstawowych)

- **POZNAJ SWOJE ZAINTERESOWANIA**

pakiet narzędzi diagnostycznych i materiałów metodycznych pomocnych podczas planowania ścieżki edukacyjnej dzieci i młodzieży ze szkoły podstawowej i ponadpodstawowej

- **QUO VADIS?**

narzędzie oraz pakiet materiałów metodycznych do diagnozy predyspozycji, zainteresowań zawodowych i uzdolnień przedsiębiorczych uczniów/słuchaczy

<https://doradztwo.ore.edu.pl/narzedzia-diagnostyczne-dla-doradcow-zawodowych/>

Literatura

- Belbin R. M., *Twoja rola w zespole*, Gdańsk 2003.
- Gwis G., Kaczyńska H., *Scenariusz warsztatów aktywizujących uczniów klas VIII do świadomego wyboru zawodu*, Łódź 1997.
- Kożusznik B., *Psychologia zespołu pracowniczego*, Katowice 2002, s.118-123.
- *Kłusek B. , Kwestionariusz stylów rozwiązywania konfliktów, „Czasopismo Psychologiczne”, Tom 15, Nr 1, 2009, 119–140.*
- *Kwestionariusz Stylu Ucznia się Kolb Learning Style Inventory (LSI)*, por. Kożusznik B. (red.) *Psychologia w pracy menedżera*, Wydawnictwo UŚ, Katowice 1994.
- Kwestionariusz Uzdolnień Przedsiębiorczych,
<https://sites.google.com/site/dladoradczyzawodowego/home/narzedzia-dla-doradcow/kwestionariusz-uzdolnien-przedsiębiorczych>
- Paszkowska-Rogacz A., *Młodzieżowy Kwestionariusz Zainteresowań Zawodowych MŁOKOZZ*, Uniwersytet Łódzki, Instytut, Psychologii „Psychologia Wychowawcza”, nr 3/2013.
- Paszkowska-Rogacz A., *Warsztat pracy europejskiego doradcy kariery zawodowej*, Warszawa 2002.

Literatura

- *Rosalska M., Warsztat diagnostyczny doradcy zawodowego. Przewodnik dla nauczyciela i doradcy, Krajowy Ośrodek Wspierania Edukacji Zawodowej i Ustawicznej, Warszawa 2012.*
- *Rudnicka P., Metody pracy doradcy diagnoza,*
http://uranos.cto.us.edu.pl/~ip/?fo_id=6160&faction=binary
- *Sołtysińska G., Woroniecka J. (red.), Przygotowanie uczniów gimnazjum do wyboru zawodu, Warszawa 2003.*
- *Stemplewska-Żakowicz K., Metody jakościowe, metody ilościowe: hamletowski dylemat czy różnorodność do wyboru? „ROCZNIKI PSYCHOLOGICZNE” Tom XIII, Numer 1 – 2010.*
- *Tarkowska M., Rozmowa doradcza - wspólne poszukiwanie rozwiązań, „Zeszyty informacyjno-metodyczne doradcy zawodowego”, zeszyt 35, Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej Departament Rynku Pracy, Warszawa 2006.*
- *Załączniki do materiałów szkoleniowych Szkoła jako organizacja ucząca się – rola zewnętrznego wsparcia* <http://www.zsbasznia.szkolna.net/pliki/plik/karatkarieryuczniakku-1477482908.pdf>
- *Ziemski S., Problemy dobrej diagnozy, Wiedza Powszechna, Warszawa 1973.*

Netografia i piśmiennictwo

- <http://doradztwo.ore.edu.pl/narzedziadiagnostyczne-dla-doradcow-zawodowych/>
- <http://doradztwo.ore.edu.pl/zasoby-pracyuczniami-klas-7-8-szkoly-podstawowej-orazgimnazjum/>
- www.wcies.edu.pl
- Nosal, Cz.S., Piskorz, Z., Świątnicki, K., *Kwestionariusz preferencji zawodowych J.L. Hollanda jako metoda diagnozy osobowości i zainteresowań zawodowych w procesie doboru kadr.* (w:) Witkowski W. T. (red.). *Nowoczesne metody doboru i oceny personelu*, Wydawnictwo Profesjonalnej Szkoły Biznesu, Kraków 2000, s. 213-236.
- Lamb, R., Hurst, P., Kennedy, R., *Interpretacja i wykorzystanie testów zainteresowań i uzdolnień ogólnych w poradnictwie zawodowym*, „Zeszyty informacyjno-metodyczne doradcy zawodowego”, 1996 6, s. 73-97.
- *Doradztwo w planowaniu kariery podstawy teoretyczne i przykładowe praktyki*, (red.) Porzak R., Wyższa Szkoła ekonomii i Innowacji w Lublinie, Lublin 2018.

Ilustracje zasoby otwarte

- <https://pixabay.com/>